

Теорія та історія державного управління

УДК 35.067

Грущинська Наталія Миколаївна

*доктор економічних наук, професор, заступник директора
Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Національного авіаційного університету*

Грущинская Наталья Николаевна

*доктор экономических наук, профессор, заместитель директора
Учебно-научный институт непрерывного образования
Национального авиационного университета*

Hrushchinska Nataliia

*Doctor of Economics, Professor, Deputy Director
Educational and Research Institute of Continuing Education of
National Aviation University*

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСІВ ВЗАЄМОВІДНОСИН
ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА**

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОЦЕССАМ
ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА
THEORETICAL APPROACHES TO THE PROCESSES OF
RELATIONS BETWEEN THE STATE AND SOCIETY**

***Анотація.** В статті розкриваються питання взаємодії суспільства та влади з урахуванням наукових доробків в напрямку пошуку ідентифікації основних концептуальних та дослідницьких підходів щодо розуміння особливостей взаємодії суспільства та влади, визначення та аналіз фундаментальних підходів сучасності, утвердження принципів побудови сильної держави та розвинутого суспільства у контексті їхньої взаємодії в сучасній Україні. Проведено аналіз співвідношення влади і*

суспільства як філософсько-політологічної проблеми; ідентифіковано суспільство та владу як суб'єкти взаємодії; визначено основні поняття та форми взаємодії суспільства та влади; визначено шляхи формування громадянського суспільства в умовах становлення демократії в незалежній Україні; охарактеризовано взаємодію держави і соціуму як основну умову формування громадянського суспільства; охарактеризовано взаємодію суспільства та влади шляхом проведення аналізу особливостей нормативно-правової бази, бюджетної політики та інституційних основ. Встановлено, що сучасне суспільство визначається якістю чотирьох інститутів: влади, власності, прав людини і громадянського суспільства на основі їх взаємодії і взаємозалежності.

Формування громадянського суспільства, його взаємодія з владою має ґрунтуватися на принципах справедливості, інтеграції та відповідальності, відкритості, гуманізму, зниження рівня нерівності, політичного плюралізму, демократії, збалансованості цілей і можливостей реалізації, оптимальному співвідношенні політичних та соціально-економічних відносин, вираженні громадянським суспільством власних інтересів незалежно від держави.

Ключові слова: публічне управління, соціум, суспільство.

Анотація. В статье раскрываются вопросы взаимодействия общества и власти с учетом научных разработок в направлении поиска идентификации основных концептуальных и исследовательских подходов по пониманию особенностей взаимодействия общества и власти, определение и анализ фундаментальных подходов современности, утверждение принципов построения сильного государства и развитого общества в контексте их взаимодействия в современном Украине. Проведен анализ соотношения власти и общества как философско-политологической проблемы; идентифицировано общество и власть как

субъекты взаимодействия; определены основные понятия и формы взаимодействия общества и власти; определены пути формирования гражданского общества в условиях становления демократии в независимой Украине; охарактеризовано взаимодействие государства и социума как основное условие формирования гражданского общества; охарактеризованы взаимодействие общества и власти путем проведения анализа особенностей нормативно-правовой базы, бюджетной политики и институциональных основ. Установлено, что современное общество определяется качеством четырех институтов: власти, собственности, прав человека и гражданского общества, на основе их взаимодействия и взаимозависимости. Формирование гражданского общества, его взаимодействие с властью должны основываться на принципах справедливости, интеграции и ответственности, открытости, гуманизма, снижении уровня неравенства, политического плюрализма, демократии, сбалансированности целей и возможностей реализации, оптимальном соотношении политических и социально-экономических отношений, выражении гражданским обществом собственных интересов независимо от государства.

Ключевые слова: публичное управление, социум, общество.

Summary. The article reveals the issues of interaction between society and government, taking into account scientific achievements in the search for identification of basic conceptual and research approaches to understanding the peculiarities of interaction between society and government, defining and analyzing fundamental approaches of modernity. Ukraine. An analysis of the relationship between government and society as a philosophical and political problem; society and power are identified as subjects of interaction; the basic concepts and forms of interaction of society and power are defined; identified ways to form civil society in the context of democracy in independent Ukraine;

the interaction of the state and society is characterized as the main condition for the formation of civil society; the interaction of society and government is characterized by analyzing the features of the regulatory framework, budget policy and institutional framework. It is established that modern society is determined by the quality of four institutions: power, property, human rights and civil society on the basis of their interaction and interdependence. The formation of civil society, its interaction with the government should be based on the principles of justice, integration and responsibility, openness, humanism, reducing inequality, political pluralism, democracy, balanced goals and opportunities, the optimal ratio of political and socio-economic relations, civil society interests regardless of the state.

Key words: *public administration, society, society.*

Постановка проблеми. Головною перешкодою як демократії, так і державного управління є відсутність або недостатній розвиток суспільства. Розвиток громадянського суспільства – невід’ємна складова всіх демократичних правових держав світу. Однак, поза всякими сумнівами залишається і той факт, що суспільство не здатне самостійно забезпечити потреби населення в системі публічного адміністрування без ініціації, нормативної та контролюючої функцій держави. Становлення демократії в Україні можливо тільки у взаємодії суспільства та влади.

Зокрема, об’єднуючою ланкою цих концепцій має стати визнання значущості партнерської взаємодії влади і суспільства для забезпечення соціально-економічного розвитку як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. Будь-яке суспільство або держава мають життєво важливі інтереси, без яких неможливе їх існування і розвиток: для суспільства – це сукупність потреб, задоволення яких забезпечує можливість гармонійного вдосконалення; для держави – це соціально-економічний розвиток країни. І тільки взаємодія між владою і

суспільством сприятиме забезпеченню високих і стійких темпів їх розвитку і досягненню стратегічних цілей. У зв'язку з цим дослідження тенденцій, а також пошук інструментів управління, необхідних для розвитку взаємодії влади і суспільства, визначення її особливостей зумовили актуальність, вибір мети даної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія і практика влади і суспільства досягає тисячоліть, але проблематика їх ролі в системі становлення держави привертає увагу вчених і зараз. Змістовними, зокрема, є наукові праці Е. Арата, Р. Гринюка, М. Дейчаківський, П. Каблака, А. Карася, В. Кравчука і багатьох інших вчених та дослідників. Незважаючи на різноманіття думок, підходів до цієї проблеми, в цілому світова теорія громадянського суспільства та держави сформувалася.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає у визначенні особливостей взаємодії суспільства та влади.

Виклад основного матеріалу. Питання взаємодії суспільства та влади піднімалося ще західноєвропейськими філософами. Традиційна точку зору на розуміння свободи була висунута філософами ще у XVII–XIX ст. Свобода ними пов'язувалась з відокремленням людини від суспільства, невтручанням держави в особисті справи громадян, визнанням свободи особистості сферою, вільною від правового регулювання. Такий підхід не відповідає сучасності, а тому актуалізує дану проблематику та обумовлює наукову розвідку в напрямку пошуку ідентифікації основних концептуальних та дослідницьких підходів щодо розуміння особливостей взаємодії суспільства та влади, визначення та аналіз фундаментальних підходів сучасності, утвердження принципів побудови сильної держави та розвинутого суспільства у контексті їхньої взаємодії в сучасній Україні.

Виявлений інтерес до проблеми взаємодії суспільства та влади не є випадковим. Підвищений інтерес до цієї проблеми визначено проявом демократії і її розвитком. Адже процес розвитку України в даний момент

показує тенденцію підвищеного впливу громадянського суспільства на різні сфери його життя, тим самим розширюючи практику прояву автономії (самоврядування) в різних сферах суспільного життя, підвищуючи роль суспільства в системі державного управління.

Звичайно, теорія і практика влади і суспільства досягає тисячоліть, але проблематика їх ролі в системі становлення держави привертає увагу вчених і зараз. Змістовними, зокрема, є наукові праці Е. Арата, Р. Гринюка, М. Дейчаківський, П. Каблака, А. Карася, В. Кравчука і багатьох інших вчених та дослідників. Незважаючи на різноманіття думок, підходів до цієї проблеми, в цілому світова теорія громадянського суспільства та держави сформувалася.

У той же час, проблема взаємодії суспільства та влади у системі державного управління та її особливостей ще не знайшла достатнього відображення в науковій літературі, що і є основою для додаткового її дослідження.

Ідея взаємодії влади і суспільства має давнє коріння і багату історію. Давнє, так як сама ідея суспільства знайшла філософське обґрунтування ще в працях Платона і Аристотеля, хоча словосполучення «громадянське суспільство» почало застосовуватися з XVII ст. (в працях Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка). Виходячи з історії суспільства, в різних країнах і в різні часи цьому терміну надавали кілька значень. У реаліях сьогодення дискусії про сутність суспільства та його взаємодію з владою тривають. Пов'язано це в першу чергу з тим, що дослідники застосовують у використанні різну методологію, і тому концентрують увагу на різних аспектах [18, с. 161-162].

Важливе значення в системі взаємодії влади та суспільства відіграють соціальні комунікації, а саме комунікативна теорія суспільства. Її засновником вважається Юрген Габермас та Карл-Отто Апель. В історію філософії XX століття Ю. Габермас, автор теорії комунікативної дії, й К.-

О. Апель, автор теорії комунікативного співтовариства, увійшли як творці нового критичного вчення філософії про суспільство в 70-х роках ХХ століття. Обидва мислителі політичний процес інтерпретують в поняттєвих межах дискурсивної етики, а також розглядають комунікативне співтовариство, використовуючи прагматистський інструментарій для аналізу передумов й умов комунікації та дискурсу [17].

На думку Ю. Габермаса, соціальні конфлікти, що виникли в розвинених західних суспільствах в останні десятиріччя, істотно відрізняються від традиційних конфліктів, пов'язаних з розподілом економічних благ. Вони формуються вже не в галузі матеріального відтворення; скоріш за все вони виникають у сферах культурного відтворення, соціальної інтеграції та соціалізації й розгортаються в доінституційних формах.

Західний процес раціоналізації, який став чинником переходу від традиційного суспільства до модерного, висунув і нові проблеми легітимації політичного ладу. Держава як влада є відношенням панування людей над людьми, що спирається на легітимне (тобто таке, що вважається легітимним) насилля як на засіб. Визначну роль у розвитку теорій суспільства у західноєвропейській філософії відіграли новітні теорії постіндустріалізму та поява інформаційного суспільства як сучасних сучасних дослідницьких підходів у контексті дослідження взаємовідносин влади та суспільства. Новітні концепції постіндустріалізму пов'язані з дослідженнями Пітера Дракера та Мануеля Кастельса. Так, П.Дракер виділяє ознаки зрушень, що відбуваються. До основних він відносить: перехід від індустріального господарства до економічної системи, заснованої на знаннях та інформації; формування нової системи цінностей сучасної людини та трансформацію ідеї національної держави у бік глобальної економіки й глобального соціуму.

П. Дракер сучасну епоху визнає як епоху радикальних змін основ суспільного устрою, трансформації суспільства в суспільство, засноване на знаннях. За концепцією П. Дракера прогрес співвідноситься із трьома етапами зміни ролі в суспільстві: перший етап пов'язаний із застосуванням знань для розроблення знарядь праці, технологій і організації промислового виробництва; другий – із застосуванням знань до процесів організованої трудової діяльності; третій (це сучасний) – характеризується тим, що знання стає основною умовою виробництва та використання для виробництва знання. У сучасному суспільстві, як вважає П. Дракер, знання в його новому розумінні означає реальну корисну силу, засіб досягнення соціальних і економічних результатів. Третю зміну ролі знання П. Дракер називає революцією у сфері управління, оскільки «використання знань для пошуку найбільш ефективних способів застосування наявної інформації з метою одержання необхідних результатів – це, по суті, і є управління».

Фундаментальною позицією згідно концепції П. Дракера є те, що перехід до «суспільства, побудованого на знанні», суттєво змінює владну структуру суспільства – влада і контроль поступово переходять від власників капіталу до тих, хто має знання та інформацію та володіє ефективними технологіями її використання.

Заслуговує на увагу концепція «сильної держави» Ф. Фукуяма. У своїй концепції Ф. Фукуяма виходить з ідеї децентралізації влади. На думку вченого, це «послабляє силу її адміністративного впливу, але саме це і робить державу сильною» [26]. Саме така побудова сильної держави свідчить про її посилення через піднесення інституційного потенціалу громадянського суспільства.

Важливим інструментом побудови сильної держави є розроблення своєрідної «позитивної матриці», яка перешкоджала б її послабленню. Зважаючи на це, переважна більшість вчених та дослідників акцентує сьогодні увагу на свободі, яка можлива лише завдяки

обмеженому впливу держави. Це вказує на високий рівень самоорганізації суспільства, здатного виробити відповідну «позитивну матрицю», яка б обмежила тиск влади на суспільство, але зберігала при цьому її функцію щодо бюрократично-ієрархічної вертикалі. Доцільність такої матриці визначається ефективністю запровадження двох механізмів побудови сильної влади, серед яких її обмеження – дія у чітко визначених правових стандартах та посилення за рахунок створення ефективної державно-управлінської вертикалі. У такий спосіб це ставить питання про розроблення нових принципів контролю з боку влади як держави, оскільки сильною вважається не та держава, «яка все контролює, а та, яка за рахунок мінімального контролю досягає максимального результату».

Отже, саме взаємодія влади в особі державних органів з громадянами та інституціями громадянського суспільства зможе забезпечити побудову сильної держави. У кожному суспільстві є своя система відносин: економічних; соціальних; політичних; ідеологічних. Під громадянським суспільством сьогодні розуміють суспільство рівноправних громадян з високим рівнем економічної, соціальної, політичної культури і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини.

В Україні однією з перших визначила поняття «громадянське суспільство» Г. Щедрова. Вона ототожнює його зі сферою самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій і організацій, обмежених відповідними законами від безпосереднього втручання та свавільної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади [27].

Таким чином, узагальнюючи доробки вчених, можна зробити висновок, що громадянське суспільство – система, яка складається з кількох частин. Це, по-перше, громадські організації (інститути), які виконують соціальні функції; по-друге, механізми взаємодії між

суспільством і державою; по-третє, механізми контролю суспільства владних відносин. Структурними елементами цієї системи є організації (політичні партії, громадські об'єднання, асоціації) та різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють усі сфери суспільного життя і є своєрідним регулятором свободи людини.

Метою інститутів громадянського суспільства є спільні дії, спрямовані на просування або захист власного і водночас колективного інтересу у законослухняний та підзвітний суспільству спосіб.

Серед основоположних принципів взаємовідносин влади і особи, які отримали конституційне визнання, відповідальність держави перед особистістю займає особливе місце. З одного боку, це одна з найважливіших характеристик, одна з ознак правової держави. З іншого боку, відповідальність держави перед особистістю є державно-правовим втіленням вимог свободи і справедливості в реальній соціальній дійсності, відноситься до засадничих характеристик самого громадянського суспільства, є основою його нормального функціонування в режимі демократії, свободи і соціальної справедливості.

Як вже зазначалося, громадянське суспільство позиціонується з правовою, демократичною державою, тому слід погодитися з позицією Ю. Шемшученка, на думку якого громадянське суспільство «є базисом держави, ініціює в ній необхідні зміни» [28]. Правовою, соціальною та демократичною держава може вважатися лише тоді, коли вона взаємодіє, співпрацює з громадянським суспільством, відображає в цілях і напругах суспільного розвитку реальні потреби й інтереси даного суспільства, його народу, його традиції і культуру. Зрозумілим є той фактор, що людина з високим рівнем правової та політичної свідомості схильна вимагати належного рівня ефективності та легальності державної влади.

В залежності від наявного політичного режиму особистість може виступати більшою мірою суб'єктом або об'єктом влади. Бути суб'єктом

влади, її свідомим провідником можливо лише в демократичних суспільствах, де домінують права і свободи особи, наявні можливості для участі особи у функціонуванні громадянського суспільства.

Реалізація зазначених можливостей залежати від самої особистості, її органічної потреби здійснювати свою політичну діяльність. Для цього потрібні не лише умови гармонійної взаємодії людини і влади, а й відповідна підготовка людини, формування якої відбувається завдяки процесові політичної соціалізації особи – засвоєння індивідом демократичних стандартів поведінки, соціальних норм і традицій співжиття певного суспільства, що є для нього життєвим середовищем. Засвоївши відповідні норми та цінності, особистості мають стати свідомими суб'єктами влади і в такий спосіб здатні забезпечувати постійне вдосконалення владної діяльності в своїх інтересах.

Формами взаємодії влади і суспільства в умовах формування громадянського суспільства можуть стати:

а) взаємна цілеспрямована дія держави на громадянське суспільство і громадянського суспільства на державу, при певних межах втручання в цілях ефективного і якісного виконання ними їх завдань і функцій;

б) взаємодопомога держави і громадянського суспільства в правовій формі і за наявності справжнього правосуддя;

в) взаємний контроль держави і громадянського суспільства, зокрема силами правозахисних організацій, інституту Уповноваженого з прав людини тощо;

г) участь громадянського суспільства в здійсненні державної влади шляхом впливу на неї через виборчу систему, засоби масової інформації, а також здійснення влади через органи місцевого самоврядування;

д) взаємна відповідальність громадянського суспільства і держави;

ж) співпраця громадянського суспільства і держави по адаптації до реальних умов різних форм власності, включаючи приватну власність на землю;

з) співпраця інститутів громадянського суспільства і державної влади у вирішенні внутрідержавних соціальних і культурних проблем: охорона навколишнього природного середовища, розвиток науки, охорона здоров'я, освіта, культура, тощо;

і) взаємодія громадянського суспільства і держави з міждержавною системою при вирішенні проблем глобального характеру.

При цьому, влада виступає складним за сутністю і багатоманітним за формами вияву явищем суспільного життя та як відносно самостійний соціальний інститут має відношення як до громадянського суспільства, так і до держави. Соціальний інститут влади, за допомогою соціальних норм, правил, принципів і санкцій, що регулюють різні сфери суспільних відносин, здійснює свою організаційну, регулятивну, управлінську та виховну функцію як у просторі держави, так і в просторі громадянського суспільства.

Отже ефективність взаємодії основних суб'єктів суспільного розвитку залежить від того, як кожен із них виконує свою функцію, яка має бути вичерпною у контексті позитивного впливу на ступінь ефективності

Здійснення громадянського суспільства – це здійснення солідарності і взаємодоповнення спільноти в такий спосіб, щоб свобода членів цієї спільноти досягалася в руслі загального блага. Причому, історичний досвід підтверджує, що свобода як така може успішно розвиватися тільки в демократії, що рівень демократизму, досягнутий суспільством, визначає і ступінь свободи цього суспільства і його громадян.

Громадянське суспільство надає певну частину влади громадянам, які не належать до державно-урядового і економічного сектору управління,

і таким чином наділяє правом участі навіть найбільш вразливі верстви населення. Крім того, таке суспільство забезпечує громадянам політичну рівність, соціальну справедливість і можливості для їх самореалізації, що служить способом демократії.

Через громадянську сферу принципи конституційної демократії впроваджуються в повсякденне життя, тобто цінності демократії з'єднуються з поліпшенням стандартів життя людей і залученням їх до участі в прийнятті рішень (публічного адміністрування) по всіх життєво важливих для людини питаннях. Це, зокрема, стосується умов для знаходження рішень на місцевому рівні, проблеми якого прямо стосуються громадян.

Це означає, що громадянська сфера ні в якому разі не повинна протиставлятися державі. Навпаки, громадянське суспільство має взаємодіяти з державою через його структури, щоб державні установи могли сприяти дискурсу громадянського суспільства і доповнювали його вимоги можливостями влади. Тому необхідна «незалежна», або суверенна державна влада. Ця «незалежність» полягає в тому, що державна влада існує не тільки для політичної організації суспільства, а щоб встановити організоване забезпечення свободи і звільнення від приниження і порушень прав людини.

Таким чином, демократія і громадянське суспільство нерозривно взаємопов'язані між собою: без демократії неможлива участь громадянського суспільства в публічному адмініструванні. Повноцінна демократія можлива тільки в тому випадку, якщо існує громадянське суспільство, здатне використовувати її як інструмент оновлення держави. З іншого боку, саме існування громадянського суспільства, що керується у своєму житті правилами, встановленими державою, буде стабільним і продуктивним, якщо в розпорядженні громадянського суспільства є демократія як вирішальний засіб його впливу на державу.

Цей зв'язок демократії з розвиненим громадянським суспільством і виступає ключем до публічного адміністрування і поясненням того, чому в країнах, де держава не має в якості протидії собі сталого громадянського суспільства, демократія виявляється неефективною, а іноді навіть шкідливою [20, с. 164].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Формування громадянського суспільства в умовах демократизації суспільного життя в нашій країні набуває соціальної значущості, оскільки саме воно здатне здійснювати посередництво між правлячою елітою і населенням, сприяти формуванню інтеграційних зв'язків в системі «держава – громадянин». Без суспільної підтримки держава не здатна в повній мірі проводити політичні та економічні реформи, навіть якщо їх мета – лібералізація політичних інститутів і розширення сфери ринкових відносин. Тільки правова держава може створювати громадянське суспільство, а демократичне суспільство здатне підтримати розвиток правової держави. Держава може сприяти становленню громадянського суспільства, а може і гальмувати його розвиток.

Створення громадянського суспільства сприяє закріпленню стабілізаційного розвитку суспільства, створює умови для розвитку людини, захисту її прав і свобод. Тому Україні ще належить пройти довгий і нелегкий шлях формування власного громадянського суспільства і відповідної йому демократичної, правової соціальної держави.

Детальний аналіз існуючих наукових підходів до досліджуваної проблеми дозволив запропонувати систематизовані визначення понять «суспільство», «громадянське суспільство», «влада» тощо. Встановлено, що під інституціоналізацією громадянського суспільства варто розглядати процес, за допомогою якого організації і процедури здобувають цінність і сталий характер (розвиток кількісних і якісних ознак у формуванні

інститутів, соціально-політична мобілізація та громадянська участь в реалізації їх специфічних функцій, зокрема, поширення демократичних цінностей) і результат, коли соціальні дії стають упорядкованими в соціально-структурні особливості (результатом процесу інституціоналізації є формування нових інститутів).

Формування громадянського суспільства, його взаємодія з владою має ґрунтуватися на принципах справедливості, інтеграції та відповідальності, відкритості, гуманізму, зниження рівня нерівності, політичного плюралізму, демократії, збалансованості цілей і можливостей реалізації, оптимальному співвідношенні політичних та соціально-економічних відносин, вираженні громадянським суспільством власних інтересів незалежно від держави, забезпеченні провідного значення інституціоналізації в процесі реформ, з метою пом'якшення наслідків політичних змін, забезпечення громадської згоди та консенсусу у зв'язку з загрозою виникнення «замороженого конфлікту» на сході України. На основі вивчення наявного досвіду та специфіки розвитку українського суспільства з'ясовано чинники становлення громадянського суспільства, до яких відносяться: взаємодія демократичних інституцій, представництво інтересів, захист прав та свобод, політична участь, децентралізація. За умови кризи слід шукати нові механізми захисту населення з метою конкурентоздатності і консолідації громадянського суспільства, функціонування недержавних інститутів і організацій. Інституціоналізація громадянського суспільства формується у вигляді цілісної системи, складовими якої є механізми регулювання інституціональних, інформаційно-комунікаційні відносин в Україні.

Література

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції : Закон України від 02.07.2015 № 577-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19>
3. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
5. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
7. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
8. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
9. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14>
10. Про порядок висвітлення діяльності в органах державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23.09.1997 № 539/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/539/97-%D0%B2%D1%80>
11. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>

12. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України; Перелік від 29.08.2002 № 1302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1302-2002-%D0%BF>
13. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.01.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF>
14. Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10.2004 № 759-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-2004-%D1%80>
15. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади : Указ Президента України від 01.08.2002 № 683/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683/2002>
16. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Указ Президента України від 31.07.2004 № 854/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854/2004>
17. Удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування в контексті реалізації потенціалу децентралізації. М Шкільняк, А Мельник, Г Монастирський, А Васіна, О Дудкіна. Вісник економіки. 2021. С. 193-199.
18. Каблак П. І. Значення громадянського суспільства та демократії у становленні взаємодії судової влади і громадськості. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 2. Том 3. С. 161-166.

19. Каплан Ю. Участь громадськості в державному управлінні : роль недержавних аналітичних центрів. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/260>
20. Колісник Г. О. Становлення громадянського суспільства як основи виникнення, існування та реалізації поля інтересів. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej8/doc_pdf/kolisnyk.pdf
21. Консультації з громадськістю. Громадянське суспільство: інтерактивна інформаційно-аналітична система. URL: <http://civic.kmu.gov.ua/>
22. Леухіна А. Взаємодія між об'єднаннями громадян та інститутами держави : концепція й можливі моделі. URL: www.library.ukma.kiev.ua
23. Мельник Л. А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства : основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2019. № 2. С. 8.
24. Статистичні дані: сайт Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: <http://www.razom.org.ua>
25. Ткачук М. Держава та громадянське суспільство. Динаміка їхньої взаємодії в Україні. URL: www.spa.ukma.edu.ua/
26. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості Вид-во : Наш формат, 2020. С. 192.
27. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура: теоретичний і прикладний аспекти : Монографія. Луганськ : Вид-во Елтон-2, 2009. 308 с.
28. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. 146 с.

References

1. Konstytucija Ukrajiny : Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny. 1996. № 30. St. 141.
2. Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrajiny «Pro zvernennja ghromadjan» shhodo elektronnogho zvernennja ta elektronnoji petyciji : Zakon Ukrajiny vid 02.07.2015. № 577-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19>
3. Pro ghromadsjki ob'jednannja : Zakon Ukrajiny vid 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
4. Pro dostup do publichnoji informaciji : Zakon Ukrajiny vid 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
5. Pro zvernennja ghromadjan : Zakon Ukrajiny vid 02.10.1996 № 393/96-VR. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
6. Pro informaciju : Zakon Ukrajiny vid 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
7. Pro miscevi derzhavni administraciji : Zakon Ukrajiny vid 09.04.1999 № 586-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
8. Pro misceve samovrjaduvannja v Ukraini : Zakon Ukrajiny vid 21.05.1997 № 280/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
9. Pro molodizhni ta dytjachi ghromadsjki orghanizaciji : Zakon Ukrajiny vid 01.12.1998 № 281-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14>
10. Pro porjadok vysvitlennja dijalnosti v orghanakh derzhavnoji vlady ta orghaniv miscevogho samovrjaduvannja v Ukraini zasobamy masovoji informaciji : Zakon Ukrajiny vid 23.09.1997 № 539/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/539/97-%D0%B2%D1%80>

11. Pro zabezpechennja uchasti ghromadsjkosti u formuvanni ta realizaciji derzhavnoji polityky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>
12. Pro zakhody shhodo podaljšhogo zabezpechennja vidkrytosti u dijalnosti orghaniv vykonavchoji vlady : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Perelik vid 29.08.2002 № 1302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1302-2002-%D0%BF>
13. Pro Porjadok opryljudnennja u merezhi Internet informaciji pro dijalnistj orghaniv vykonavchoji vlady : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 04.01.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF>
14. Pro robotu centraljnykh i miscevykh orghaniv vykonavchoji vlady shhodo zabezpechennja vidkrytosti u svojij dijalnosti, zv'jazkiv z ghromadsjkistju ta vzajemodiji iz zasobamy masovoji informaciji : Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.10.2004 № 759-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-2004-%D1%80>
15. Pro dodatkovi zakhody shhodo zabezpechennja vidkrytosti u dijalnosti orghaniv derzhavnoji vlady : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 01.08.2002 № 683/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683/2002>
16. Pro zabezpechennja umov dlja biljšh shyrokoji uchasti ghromadsjkosti u formuvanni ta realizaciji derzhavnoji polityky : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 31.07.2004 № 854/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854/2004>
17. Udoskonalennja mekhanizmiv publichnogho upravlinnja ta administruvannja v konteksti realizaciji potencialu decentralizaciji. M Shkilnjak, A Meljnyk, Gh Monastyrskyj, A Vasina, O Dudkina. Visnyk ekonomiky. 2021. S. 193-199.

18. Kablak P. I. Znachennja ghromadjansjkogho suspiljstva ta demokratiji u stanovlenni vzajemodiji sudovoji vlady i ghromadsjkosti. Naukovyj visnyk Khersonsjkogho derzhavnogho universytetu. 2015. Vyp. 2. Tom 3. S. 161-166.
19. Kaplan Ju. Uchastj ghromadsjkosti v derzhavnomu upravlinni: rolj nederzhavnykh analitychnykh centriv. Analitychna zapyska. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/260>
20. Kolisnyk H. O. Stanovlennja ghromadjansjkogho suspiljstva jak osnovy vynyknennja, isnuvannja ta realizaciji polja interesiv. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej8/doc_pdf/kolisnyk.pdf
21. Konsuljtaciji z ghromadsjkistju. Ghromadjansjke suspiljstvo : interaktyvna informacijno-analitychna systema. URL: <http://civic.kmu.gov.ua/>
22. Leukhina A. Vzajemodija mizh ob'jednannjamy ghromadjan ta instytutamy derzhavy : koncepcija j mozhlyvi modeli. URL: www.library.ukma.kiev.ua.
23. Meljnyk L. A. Vzajemodija derzhavy ta instytutiv ghromadjansjkogho suspiljstva : osnovni ponjattja, problemy ta strateghichni naprjamy. Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok. 2019. № 2. S. 8.
24. Statystychni dani : sajт Ukraijnsjkogho centru ekonomichnykh ta politychnykh doslidzhenj im. O. Razumkova. URL: <http://www.razom.org.ua>
25. Tkachuk M. Derzhava ta ghromadjansjke suspiljstvo. Dynamika jikhnojji vzajemodiji v Ukrajinі. URL: www.spa.ukma.edu.ua/
26. Fukujama F. Identychnistj. Potreba v ghidnosti j polityka skryvdzhenosti Vyd-vo : Nash format, 2020. S.192.
27. Shhedrova Gh. P. Ghromadjansjke suspiljstvo ta politychna kuljtura: teoretychnyj i prykladnyj aspekty : Monoghrafija. Lughansjk : Vyd-vo Elton-2, 2009. 308 s.

28. Shemshuchenko Ju. S. Ghromadjansjke suspiljstvo. Jurydychna encyklopedija: v 6 t. / redkol. : Ju. S. Shemshuchenko ta in. K. : Ukr. encykl., 1998. T. 1: A-Gh. 146 s.